

62. Közgazdász-vándorgyűlés
Nyíregyháza, 2024. szeptember 5–6.
A konferencia tanulságai

Az idén 130 éves Magyar Közgazdasági Társaság 2024. szeptember 5–6-án Nyíregyházán rendezte meg a hazai közgazdász szakma legnagyobb éves konferenciáját, a 62. Közgazdász-vándorgyűlést. A tanácskozás helyszínén a két nap alatt három plenáris ülés és 16 szekció keretében csaknem 700 szakember hallgatta meg a gazdaság aktualitásairól szóló előadásokat és kerekasztal-beszélgetéseket. Az előzetesen rögzített szekciókkal együtt mintegy 130 előadó osztotta meg gondolatait a vándorgyűlés közönségével. Az előadásokat és a szekcióbeszélgetéseket már csaknem 20 ezren tekintették meg a konferencia honlapján, az MKT YouTube-csatornáján, és több százan már a panelekről készült podcastokba is belehallgattak.

Tekintettel arra, hogy a gazdaságpolitika főszereplői közül többen maguk is megtisztelték részvételükkel a konferencia plenáris üléseit, amelyekről a sajtó is gazdagon beszámolt, az alábbiakban a szekciókban elhangzottak alapján foglaljuk össze a 62. Közgazdász-vándorgyűlés főbb tanulságait, üzeneteit – és ajánljuk azokat a gazdaságpolitika döntéshozóinak szíves figyelmébe.

A vándorgyűlés óta ugyan számos, gazdasági és politikai szempontból fontos esemény, fejlemény ment végbe, ám ezek mit sem csökkentettek az ajánlások időszerűségén és fontosságán.

A javaslatok mellett feltűntetjük az összefoglaló azon oldalait, amelyeken a javaslatokat alátámasztó helyzetértékelések találhatók.

Legfontosabb javaslatok a makrogazdaság terén (6–8. oldal)

- *A döntéshozók koordinált – és a piaci szereplők véleményére is alapozott - együttműködésére a makrogazdasági mutatók javítása mellett az ország kockázati megítélésének stabilizálása, javítása érdekében is szükség van. A hitelminősítők fokozott figyelemmel követik a hazai eseményeket, és mindenképpen el kell kerülni, hogy a befektetésre ajánlott kategóriából alacsonyabb kategóriába minősítsenek.*
- *A forint árfolyamának stabilizálását és fokozatos erősítését célzó gazdaságpolitika a vállalkozások versenyképességének növelésére való ösztönzése mellett segíti az infláció csökkenését, növeli a hazai piaci szereplők (háztartások, vállalkozások) hazai deviza iránti bizalmát, csökkenti az államadósságot és kedvezőbb pozíciót teremt egy – alkalmas időpontban – eurozónás csatlakozáshoz.*
- *A gazdasági fejlettségünk, felzárkózásunk helyzetének értékeléséhez a GDP mellett folyamatosan követni célszerű az egyéb mutatókat (GNI, fajlagos fogyasztás, termelékenység, versenyképességi mutatók stb.) a gazdaságpolitikai célok és módszerek finomhangolásához.*

- *Törekedni kell a külső-belső egyensúly megteremtésére alapozott növekedésre, a költségvetési hiány, államadósság csökkentésére azaz a sérülékenység csökkentésére. Figyelembe kell venni, hogy Magyarországon nem csak a gazdaság, hanem a pénz-és tőkepiac is nyitott, így a sérülékenység több fronton kihasználható.*
- *Szükséges lenne az ösztönzőrendszerek (közvetlen, közvetett támogatások) célzottá és a felhasználásuk ellenőrzötté tétele. Törekedni érdemes arra, hogy a vissza nem térítendő támogatások aránya minél alacsonyabb legyen, csak a kulcsfontosságú projektek esetében legyenek hozzáférhetőek. Egyéb esetekben az adott beruházás fontosságához igazodó mértékű, célzott kamattámogatás lehet jó megoldás (mely egyben a költségvetés pozícióját is javítja: nem visszatérítendő támogatás helyett kamattámogatott hitel).*
- *A külföldi működőtőkét elsősorban a magas hazai hozzáadott érték biztosítása mellett célszerű ösztönözni, az általuk tervezett beruházások esetében mindenkor feltételként érdemes támasztani a kapcsolódó K+F tevékenység részbeni idetelepítését és a kutatás-fejlesztés folyamatába hazai szakemberek növekvő arányú bevonását.*
- *Fontos, hogy a magyar vállalatok, különösen a kkv-k, magasabb szintre lépjenek a nemzetközi értékláncokban. A gazdaságban jelen lévő kettősség – a multinacionális cégek dominanciája a versenyszektorban, és a politika támogatására támaszkodó hazai vállalatok gyenge teljesítménye – hosszú távon fenntarthatatlan.*
- *A gazdaság termékszerkezetének és piacainak diverzifikálása révén csökkenteni kell a túlzott egyoldalú függést, amiben jelentős szerepe lehet a régiós együttműködés fokozásának, különösen a közép- és kelet-európai országok között, ami kulcsfontosságú lehet a kollektív helyreállítás szempontjából, hiszen koordinált politikai és gazdasági lépések révén jobban ellenállhatnak a jövőbeli külső sokkoknak.*

Legfontosabb javaslatok a monetáris politika terén (8–9. oldal)

- *Az árstabilitás megőrzése nélkül nincs esély a fenntartható növekedésre.*
- *A Magyar Nemzeti Bank függetlenségének megőrzése fontos követelmény, mely segíti a kiegyensúlyozott, fenntartható növekedést.*
- *Ugyanakkor hasznos, ha a Magyar Nemzeti Bank elsődleges céljának veszélyeztetése nélkül elemzésekkel, kutatásokkal továbbra is segíti a Kormány gazdaságpolitikai döntéseinek előkészítését és segít az egyes döntések hatásainak elemzésében*
- *A Magyar Nemzeti Banknak törekednie kell arra, hogy a fenntartható árstabilitást és pénzügyi/pénzpiaci stabilitást a lehető legrövidebb idő alatt a lehetséges legalacsonyabb kamatpálya mellett érje el.*
- *A jegybanki kommunikációnak továbbra is világosnak és közérthetőnek kell lennie és a piaci szereplők számára egyértelmű útmutatást kell adnia.*

Legfontosabb javaslatok a fiskális politika terén (10–11. oldal)

- *A költségvetési hiányra, a strukturális hiányra és a nettó kiadási pályára és az államadósság csökkentésére vonatkozó szabályoknak való mielőbbi megfelelés.*
- *A Költségvetési Tanács minél nagyobb fokú bevonása a költségvetés tervezési és végrehajtási folyamataiba,*
- *A külföldi működőtőke beruházásokra vonatkozó egyeztetések megkezdését megelőzően célszerű, hogy a Pénzügyminisztérium előzetes hatásvizsgálatok és a költségvetési lehetőségek számbavételét követően megtérülési számítások alapján határozza meg az adott beruházásra adható maximális természetbeni és pénzbani juttatások összegét.*

Legfontosabb javaslatok a pénz-és tőkepiacok terén (11. oldal)

- *A bankszektor számára biztosított kiszámítható és stabil működési környezet a hitelpiacok megnyugvásához, a piac stabilitásához és összességében a kamatviszonyok rendeződéséhez, a kamatok csökkenéséhez vezethet;*
- *A hazai intézményi befektetői kör bővítésének, ösztönzése, támogatása segítheti a forráshoz jutást*
- *A befektetési termékek körének bővítése, a vállalkozások tőkepiacra lépésének támogatása növelheti a hazai megtakarítások hazai eszközökbe történő befektetését, a hazai vállalkozások beruházásainak fejlődését.*

Legfontosabb javaslatok a fejlesztéspolitika terén (12. oldal)

- *A fejlesztéspolitika sikerességét segítheti a források felhasználása hatékonyságának, eredményorientált hatásosságának növelése. A közigazgatási határok átlépésével, az önkormányzatok együttműködésével, a kistérségi fejlesztések koordinálása lehet a vidéki térségek felzárkóztatásának megfelelő eszköze. A városok továbbra is az innováció, az információs társadalom fejlődésének motorjai, a támogatott hálózatosodás a kis és közepes vállalkozások erőteljesebb bevonását teszi lehetővé, megalapozva a gazdaság versenyképességének növelését.*
- *Összhangban más szekciók megállapításaival, a területi felzárkózás feltétele, egyúttal a gazdasági növekedés minimuma az oktatás-szakképzés, az egészségügy, a szolgáltatások erőteljes fejlesztése, az élhető környezet feltételeinek javítása.*
- *A területfejlesztés hatékonyságának javítása érdekében jelentősen át kell alakítani a jogi-pénzügyi eszközöket, a törvényhozás és a stratégia alkotás összhangját, növelni kell a szakemberek számát, és a feladatok végrehajtása érdekében az intézmények rendelkezésére álló források nagyságrendjét.*

- *Az elmúlt évek válságai, és az Európa előtt álló globális kihívások, a következő években jelentősen tovább fogják növelni a fejlesztéspolitika rendelkezésére álló források nagyságrendjét, eredetük sokféleségét, felhasználásuk cél és feltétel rendszerét, tovább erősítve az európai közös érdekek szolgálatát. A pénzügyi és jogi eszközök közötti összhang megteremtése a források felhasználásának minőségi elemeit fogja előtérbe helyezni a mennyiségi szemlélet helyett. A kohézióra fordítható eszközök nagyság rendjére külön kihívást fog jelenteni az Európai Unió tervezett bővítési folyamata, a várható igény-növekedés.*
- *Az M5 és M1 (és esetleg M3) autópályák sávszámának növelése alternatívájaként érdemes lenne megvizsgálni az országon ezeken az útvonalakon átmenő nehézgépjármű (kamion) forgalom vasúton történő szállítását (a 2011/12-ben megszünt „Ro-La” rendszer újraélesztését). Az útdíjbevétel nyilván csökkenne, ugyanakkor a vasúti szállítás bevételei – helyes árazás esetén – ezt a kiesést jelentős részben kompenzálnák. Ezen túlmenően a rendszer jelentős megtakarításokat eredményezne az úthálózat fejlesztése, az érintett útvonalak fenntartása terén, nőne az érintett autópályák (M1, M5, esetleg még M3) áteresztőképessége, és komoly előnyök jelentkeznének a környezetvédelem (zaj, levegőtisztaság) terén is. Lehetőséget teremtene a gépkocsivezetők pihenőidőben való haladására is, ami a fuvarozók számára is előnyökkel járna. Az épülő Belgrád-Budapest vasútvonal komoly szerepet kaphatna a rendszerben.*

Legfontosabb javaslatok a munkaerőpiac terén (12–14. oldal)

- *Törekedni kell a szakképzett, innovatív munkaerő hazai munkaerőpiacon való megtartására, az elköltözött és eljáró munkaerő visszacsábítására. Ehhez megfelelő minőségű munkalehetőség biztosítása, megteremtése a gazdaságpolitika feladata.*
- *Intézkedéseket kell tenni az aktivitási ráta emelésére, a munkaerőpiacon még meglévő tartalék mozgósítására.*
- *Támogatni kell, hogy a beruházások lehetőleg olyan területeken létesüljenek, ahol a munkaerő rendelkezésre áll.*
- *A munkaerő mobilitásának növelése érdekében a lakhatási feltételeket javítani kell (szolgálati lakások pedagógusok, orvosok számára kistélepüléseken, munkásszállók, bérlakások építése, a fiatalok számára a CSOK lakbértámogatásra való felhasználása lehetőségének vizsgálata, a külföldi működőtöke beruházásaihoz kapcsolódóan vállalati bérlakások építésének előírása).*

Legfontosabb javaslatok a versenyképesség/innováció terén (14. oldal)

- *A termelékenység és a versenyképesség területén jelentős fejlesztésekre van szükség. A belső erőforrások hatékonyabb kihasználásával, a technológiai innováció, az automatizáció és a mesterséges intelligencia előtérbe helyezésével kell növelni a gazdaság hozzáadott értékét. Szükség van arra, hogy a hazai vállalatok versenyképességét*

növeljük, innovációra és piaci versenyre építve, csökkentve ezzel az állami függőséget – számolva akár azszal is, hogy ez a folyamat a hazai KKV-k univerzumában konszolidációkhoz, ezzel párhuzamosan akár átmeneti munkaerőpiaci feszültségekhez is vezethet.

- *A K+F tevékenység támogatására szánt forrásokat GDP arányosan a fejlettségben élenjáró országok szintjéhez szükséges közelíteni.*
- *Törekedni kell arra, hogy a kutatás-fejlesztés hazai eredményei a hazai szabadalmak számát növeljék.*
- *A KKV szektor vállalkozásai számára hasznos lenne, ha az MKIK az MKT Versenyképességi és Innovációs Szakosztályaival közösen rendszeres képzéseket/ továbbképzéseket szervezne számukra a versenyképesség javításának lehetőségeire, az innováció fontosságának és a digitalizáció, automatizáció és a mesterséges intelligencia használatából származó előnyök megismerésére vonatkozóan.*

Legfontosabb javaslatok az oktatás terén (14–15. oldal)

- *Szükséges lenne az oktatásra jutó GDP arányos finanszírozás fejlett országok finanszírozási szintjéhez való közelítése. Nyilvánvaló, hogy a humántőkébe való beruházás politikai ciklusokon átívelő eredményeket hozhat csak, de ez a jövőbeni fenntartható fejlődés, felzárkózás záloga.*
- *A bérfelzárkóztatás folytatása és a kialakult bérek diplomás átlagbérekhez igazodó növelése az oktatás minden területén.*
- *Bérpótlék, szolgálati lakás a kisebb településeken munkát vállaló pedagógusok számára.*
- *A különböző szintű oktatásban a tananyag gazdasági fejlődés által diktált igényeihez való igazítása.*
- *A digitalizáció, mesterséges intelligencia elterjesztése az oktatásban.*

Legfontosabb javaslatok a pénzügyi tudatosság terén (15–16. oldal)

- *A KKV szektor vállalkozásai számára hasznos lenne, ha a Pénziránytű Alapítvány a BÉT-tel és az MKIK-val közösen rendszeres képzést/ továbbképzést biztosítana számukra a pénzügyi tudatosság fejlesztése, a pénz- és tőkepiaci lehetőségek jobb megismerése céljából.*

Legfontosabb javaslatok az élelmiszeripar terén (16–17. oldal)

- *Versenyképesség erősítése a technológiai fejlesztések ösztönzésével, a digitalizációban, automatizációban rejlő lehetőségek kihasználásával;*
- *A konszolidáció ösztönzésével nemzetközi szinten is versenyképes üzemméretek kialakítása;*

- *Az új fogyasztói igények kielégítését szolgáló termékek kifejlesztése;*
- *A K+F tevékenység ösztönzése az ágazatban;*
- *Az ESG követelményeknek való megfelelés elvárása a pályázatok elbírálásakor*

Makrogazdaság

Az évtized első éveit részben a koronavírus járvány okozta termelési-és ellátási láncok szakadozása miatti, részben a kialakult geopolitikai feszültségek következményeképpen elindult ún. „near-shoring” és „friend-shoring” részben a gazdasági racionalitás, részben a politikai megfontolások által vezérelt folyamat, elindult a blokkosodás. E folyamatok következményeként világszerte, így az EU országaiban ezen belül Magyarországon is megnőtt az infláció, lassult a gazdaság, romlott a versenyképesség, sérült a külső és belső egyensúly. Az erőteljes sokkok rávilágítottak a hazai gazdaság sérülékenységeire. A gazdasági növekedés az exportpiacaink romló helyzetéből és a – vállalkozások, háztartások óvatos hozzáállásának, részben bizalomvesztésének köszönhetően – a hazai beruházási és fogyasztási visszaesésből fakadóan a Kormány várakozásaihoz képest jelentősen visszaesett. Az energiaigényes – viszont alacsony hazai hozzáadott értéket teremtő - magas feldolgozóipari kitézettség az emelkedő energiaárak miatt a cserearány, így a külső egyensúly romlását és a magas költségvetési hiánnyal együtt ikerdeficit kialakulását eredményezte. (Mára az energiaárak csökkenése, a beruházások és a fogyasztás visszaesése a külső egyensúlyi pozíciókat jelentősen javította, de ez a kedvező folyamat csak az export fellendülésével válhat fenntarthatóvá). A folyamatok rávilágítottak arra is, hogy a termelékenység, versenyképesség terén súlyos elmaradásaink vannak a régiós társainkkal való összehasonlításban is.

A versenyképesség szempontjából Magyarország gazdasági rendszere kettős: a multinacionális és egyes hazai nagyvállalatok exportorientált és versenyző szektorban működnek, az innovációs tevékenységet pedig az anyaországban végzik, míg az egyéb magyar tulajdonú vállalkozások gyakran a politikai kapcsolatokra támaszkodva próbálnak érvényesülni. Ezt a „politika által kedvezményezett kapitalizmusnak” nevezett modellt jellemzi a puha költségvetési korlát, ahol az érintett cégek inkább az állami-és/vagy az állam által más gazdasági szereplőkből (pénzügyintézetek, energiaszolgáltatók stb.) kikényszerített közvetlen és/vagy közvetett támogatásokra, mintsem a piaci versenyre alapozzák működésüket. Az innováció és termelékenység ezzel járó alacsony szintje akadályozza a gazdaság fejlődését, egyben szűkíti a költségvetés mozgásterét. A támogatott, olcsó, lazán célzott és kevésbé ellenőrzött finanszírozás szintén nem a versenyképesség növelésének ösztönzése irányába hat.

Ez a fajta kettősség lényegében minden országban megtalálható, csak a „politikai kapitalizmus” részese-
dése a hazai gazdaságban erősödött, ami következeképpen a termelékenység, versenyképesség és inno-
váció terén való leszakadással jár.

Magyarország gazdasági növekedése jobbra extenzív, állami beavatkozásokra és intervenciós gazdaság-
politikára épül, ami laza fiskális politikában, árfolyamgyengítés alapú exportösztönzésben, a hazai sze-
replők javára diszkrimináló, patrióta szabályozásban, teljes foglalkoztatást célzó „munkaalapú” gazda-
ságban és a növekedésközpontú, az egyensúlyi, fenntarthatósági szempontok háttérbe szorítása melletti,
GDP növekedésre optimáló politikát jelent, ahol a jelentős kibocsátási és export volumene mellett a
hazai hozzáadott érték rendkívül alacsony. Ennek fő oka, hogy az erőforrásokat a feldolgozóiparba fekteti
az ország, és azon belül is az értékteremtés alsó régiójába tartozó „összeszerelő” típusú tevékenysé-
gek élveznek prioritást. Így az Európai Unió országai közül Magyarországot a 4–5. legalacsonyabb mun-
katermelékenységi szint, amely 2010 óta szinte változatlan.

A 2010-es évek első felében a valóban magas munkanélküliség csökkentése érdekében indokolt volt a
sok – bár alacsonyabb képzettségű munkaerőt igénylő és alacsony hazai hozzáadott értéket termelő –
munkahelyet teremtő multinacionális vállalatok idevonozása, de már ekkor is elmaradt az arra való törek-
vés, hogy az idetelepülő multik a kormányzattal közösen igyekezzenek a hazai KKV szektor arra alkal-
mas vállalkozásait a beszállítói lánc minél magasabb szintjére felemelni.

Az évtized utolsó harmadától azonban – az aktivitási ráta növekedése, a munkanélküliség csökkenése,
az üres álláshelyek számának növekedése idején már elérkezett az idő a „tudásalapú” gazdaságra való
fokozatos áttérésre, a humántőkébe történő befektetésre, az oktatás, egészségügy, K+F tevékenység,
innováció prioritizálására, illetve a továbbra is érkező FDI befektetéseknél a kutatás-fejlesztési tevékeny-
ség részben hazai szakemberekre támaszkodó idetelepítésének erős ösztönzése.

Ezzel szemben még jelenleg is a GDP mennyiségű alapú növelése a gazdaságpolitika kiemelt célja rész-
ben olcsó hazai források biztosításával a likviditási gondokkal amúgy sem küszködő hazai vállalkozói
szektorba, részben további működőtőke feldolgozóiparba való idevonozásával, az érkező külföldi cégek
komoly támogatásával olyan időszakban is, amikor már komoly problémát jelent a megfelelő szakkép-
zettséggel rendelkező hazai munkaerő biztosítása. Gazdasági kapcsolataink meghatározóan az EU or-
szágaihoz kötnek ráadásul a feldolgozóipar, azon belül is kiemelkedően a járműipar és az ahhoz kapcsol-
ódó iparágak terén, így az európai gazdaságot érintő bármilyen sok súlyos következményekkel járhat a
növekedésünk, felzárkózásunk szempontjából. A Komplexitási Index szerinti osztályozás szerint a ma-
gyar gazdaság az „eredményjelző tábla” élmezőnyében található, de a magas technológiai szint jelentős
részben már az importtermékekben is érvényesül, amelyet a magyar gazdaság – nagyrészt külföldi
„know-how”-kon alapuló – továbbfeldolgozás után exportál.

Ez a modell tehát nem mondható sikeresnek: az egy főre jutó GDP tekintetében az unión belül a 23. helyezést értük el, az egy főre jutó fogyasztás tekintetében pedig a 27 tagállam közül az utolsók vagyunk. (Erre gyakori magyarázat, hogy a válságok által kiváltott óvatosság miatt a hazai háztartások nagyobb mértékben takarítanak meg a fogyasztás rovására, és az is igaz, hogy a háztartások nettó pénzügyi vagyona meghaladja a GDP-t – ugyanakkor az is igaz, hogy ezen megtakarítások döntő hányada a felső három jövedelmi tizednél jelenik meg, míg a lakosság durván 40%-a nem rendelkezik egy hónapnál hosszabb időre elegendő tartalékkal).

Nem segítik a helyzet javulását a Kormány – esetenként azok másod-harmadkörös hatásait nem kellőképpen felmérő - adózási, ár és/vagy kamatszabályozási intézkedései, melyek elbizonytalanítják, óvatosságra intik a piaci szereplőket. Természetesen lehetnek és vannak olyan esetek, amikor a piacokat olyan sokkok érik, melyekre nem tud érdeemben reagálni, és ilyenkor a kormányok beavatkozása hasznos és szükséges. Erre jó példa a Kormány lépéssorozata a COVID válság idején. A túl gyakori és nem kellően átgondolt kormányzati beavatkozás azonban összezavarja a piacok működését és jelentős károkat okozhat.

Monetáris politika

Olyan infláció, mint amit az utóbbi időkben a koronavírus után koncentráltan visszatérő kereslet, az ellátási láncok beszűkülése nyomán kialakuló visszafogott kínálat, a fiskális élénkítés, a geopolitikai feszültségek stb. eredményeztek, 40-50 éve nem volt a fejlett országokban. Egyes modellvizsgálatok szerint az Egyesült Államokban és az Európai Unióban az infláció emelkedésében szerepe lehetett a monetáris keretrendszer elmúlt években történt átalakításának is.

2020 augusztusában a Fed áttért az átlagos inflációs célkövetésre. Ez azt jelenti, hogy a monetáris politika nemcsak az előre jelzett inflációra reagál, hanem figyelembe veszi a múltbeli folyamatokat is. Tehát ha hosszú időn keresztül „alul lövi” az inflációs célt, akkor bizonyos esetekben engedi a magasabb inflációt is.

2021 júliusában az EKB formálisan is szimmetrikus inflációs célkitűzést jelentett be. A modell szimulációk szerint 2021-ben szinte teljes egészében a monetáris politikai keretrendszer változása magyarázza az inflációt az eurozónában. 2022-ben az átalakításnak már kevésbé érződtek a hatásai, sokkal inkább az orosz-ukrán háború miatt bekövetkezett kínálati sokkok hatottak az inflációra.

Az Egyesült Államokban nagyon fontos, ugyanakkor elhallgatott tényezője volt az infláció emelkedésének a az infláció megjelenésére való hosszú reakcióidő és rendszerátalakítás időzítése is. Volatilis piaci környezetben a monetáris politikai keretrendszer tekintetében fokozott óvatosság indokolt. – így helyes

volt a Magyar Nemzeti Bank azon döntése, miszerint a magas inflációs környezetben fontolóra sem vette az inflációs cél esetleges megemelésével kapcsolatban felvetett javaslatokat.

A keretrendszerek megváltoztatása okozta hatások és az infláció megjelenésére való lassabb reakció miatti infláció-emelkedésre mindkét globális jegybank már helyesen reagált, és hatékonyan csökkentette az inflációt.

Magyarországon az időben meghozott gyors és jól célzott intézkedéseknek köszönhetően sikerült gyorsan tudta letörni az inflációt az Unió legmagasabb értékéről a régiós átlag környezetébe.

Ugyanakkor a Magyar Nemzeti Bank nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy az infláció makacs jelenség, a néhány kedvező inflációs adat láttán történő túl gyors „eredményhirdetés” és az annak megfelelő lépések, azaz elszűrt és/vagy túlzott mértékű kamatsökkentés az infláció visszatérését eredményezheti, annak minden kedvezőtlen következményével.

Az export – és a növekedés – forintgyengítés általi növelése hibás elképzelés részben az export magas importtartalma, részben a fogyasztás importtartalma miatti külső egyensúlyromlás, részben az inflációs veszély, részben pedig a lakosság és a vállalkozások bizalomvesztése következtében kialakuló esetleges spontán euroizáció veszélye miatt.

A klímaváltozás kedvezőtlen gazdasági hatásai egyre kiszámíthatatlanabbak és egyre erőteljesebbek. A jegybankok nem dőlhetnek hátra e téren sem, mint ahogyan nem maradhatnak ki a fokozódó digitalizációval járó fejlődésből sem. A Magyar Nemzeti Bank úgy a gazdaság zöldítésére, mind a digitális jegybankpénz bevezetése lehetőségeinek feltárására irányuló előkészítő munkálatokban élen jár.

Kétségtelen, hogy az euroövezetbe való belépés bizonyos fajta kockázatokat megszüntetne, a nem kellően felkészült országok számára viszont ezen kockázatok megszüntetéséhez képest sokkal komolyabb nehézségeket eredményezhet. Magyarország számára a közös valuta bevezetése egyelőre nem időszerű.

A központi bankoknak azzal is számolniuk kell, hogy egyáltalán nem biztos, hogy amikor a jelenlegi sokkokkal megküzdének, ugyanabba a világba térnek vissza, ahol a koronavírus járvány előtt voltak. A járványt megelőző időszak önmagában egy különleges periódus volt, amit alacsony infláció, gyors növekedés és globalizáció jellemezett. Időközben azonban a geopolitikában komoly feszültségek alakultak ki, melyek gazdasági következményekkel is járnak, így könnyen előfordulhat, hogy az árstabilitás és a pénzügyi/pénzpiaci stabilitás szempontjából komolyabb kihívásokat fognak a jegybankokkal – így az MNB-vel szemben is – támasztani.

Fiskális politika

A 2011-es magyar EU elnökség vívmányaként bevezetett „hatos csomag” némileg továbbfejlesztett változata a Stabilitási és Növekedési Egyezmény reformja véget vetett a COVID járvány és az azt követő sokkokra adott rugalmas fiskális politikai reakcióknak, és visszatért a COVID előtti szabályokhoz azzal, hogy az egyéves konvergenciaprogramok helyébe 4-7 éves időtartamra szóló Középtávú Pénzügyi Strukturális terv lép, melynek sarokszámait az EU által az egyes tagállamok számára kijelölt referencia-pályához kell közelíteni. A hiánypálya helyét átveszi a nettó kiadási pálya, mely egyes kiadási tételre (pl. kamatkidadások, EUs forrásokhoz kötődő kiadások, stb.) nem tartalmazva állítja szembe a kiadásokat és a bevételeket.

A rendszer előnye, hogy a középtávú gondolkodást, a bevételi és kiadási intézkedések középtávú tervezését segíti, így a költségvetési folyamatok spontán döntések alapján történő alakítását ellehetetleníti.

Mindazonáltal bőven jelenthet nehézségeket az EU és az egyes tagállamok közti egyeztetés a közösen elfogadott Középtávú Pénzügyi Strukturális terv megalkotásában. A klímavédelemmel, digitalizációval, védelmi politikával kapcsolatosan szükséges beruházások magas költségei nyilván megnehezítik a folyamatot.

Megnö a Költségvetési Tanácsok szerepe is (2032-től kötelezően, addig opcionálisan): a véleményezés mellett ellenőrizni is kell a Középtávú Pénzügyi Strukturális Terv elkészítését és végrehajtását is. A magyar Költségvetési Tanács már felkészült a feladat ellátására.

A Kormány számára fiskális téren a legfontosabb az ezévre és az idén beadott 2025-ös évre megadott hiány és adósság számok elérése, a fiskális politika hitelességének bizonyítása. Ezen a téren biztató jel, hogy a költségvetés elsődleges egyenlege már 2024-ben is nulla körül alakul.

Tény, hogy az eurozónán belül az államadósság finanszírozásának költsége alacsonyabb, mint Magyarországon, de az eurozónához csatlakozás önmagában nem jelent felzárkózást. Görögország euroövezet-tagként került mély válságba, de Szlovákia sem tudta megőrizni a felzárkózási ütemét, miközben Lengyelország gazdasága gyorsabban bővült. Mindannyiunk érdeke, hogy teljesítsük az euroövezeti csatlakozás követelményeit, ezek jó részének már a Covid előtt nagyrészt meg is feleltünk. Nagyon fontos, a hitelminősítők által is kiemelten figyelt az államadósság GDP-hez számított aránya, illetve a kamatkidadások aránya a költségvetés bevételeihez képest.

A magyar államadósság esetében előny, hogy lakosság kezében lévő adósság 3 százalékról 20-25 százalékra emelkedett, így a magas kamatok a lakosság, és nem a külföldiek kezében marad: a teljes kamatkidadás háromnegyede belföldi finanszírozókhoz megy. A lakosság kezében levő állampapírok meghatározó többsége inflációhoz és/vagy diszkontkincstárjegy hozamhoz kötött változó kamatozású

értékpapír, így 2025-ben, majd azt követően a költségvetés kamatterhe jelentős mértékben csökken. Említésre méltó, hogy az adósság durván 30%-a devizában denominált, mert a ezáltal az államadósság árfolyamérzékenysége növekedett.

Pénz- és tőkepiacok

A nagy átmenetek évtizedét éljük, legyen szó akár a geopolitikáról, a demográfiai folyamatokról vagy az ipari technológiákról. Azok a vállalatok és nemzetgazdaságok lehetnek sikeresek, amelyek a mostani változásokra a legjobb válaszokat tudják adni.

Magyarországon, csakúgy, mint az EU-ban a finanszírozás alapvetően hitel-ágon történik, ahol egy-egy projekt finanszírozását a bankok kockázathoz való viszonya határozza meg, így a start-up jellegű vállalkozásoknak kevés esélyük van az elképzeléseik megvalósításához forrást szerezni. A hazai bankszektor számára – a kockázatok mérlegelése mellett – a jövedelmezőség is figyelembeveendő szempont, a különböző hiteleknél bevezetésre kerülő önkéntes vagy kötelező kamatstopok, a végrehajtás lehetőségének korlátozása a kockázatosabb vállalkozások/projektek esetében a hitelkamatok drasztikus, a vállalkozások számára elfogadhatatlan emeléséhez vezethetnek. A tranzakciós illeték emelése és a deviza tranzakciókat illető új illeték azért is érintik rosszul a magyar bankszektort, mert megvan a kockázata annak, hogy egyre több ügyfél fog ezek miatt külföldi pénzügyi szolgáltatókhoz fordulni.

A beruházások tőkepiacról történő finanszírozása jó megoldást jelenthet a kockázatosabb projektek, köztük a start-up vállalkozások forrásbevonásához. Ehhez a megfelelő infrastruktúra (tőzsde, pénzügyi közvetítőrendszer) jó minőségben rendelkezésre áll, azonban a hazai intézményi befektetői kör (befektetési alapok, nyugdíjpénztárak, kockázati tőkealapok, „angyal-befektetők”) nincsenek jelen a szükséges méretben. Az intézményi befektetők alapításának, működésének ösztönzése lendületet adhat a beruházásoknak. Az mindenesetre jó jel, hogy megtakarításoknál egy pozitív trend is kezd kibontakozni: egyre több olyan embernek vannak befektetése, aki egyébként nem számít vagyonosnak, és az állampapírok mellett a piacon elérhető befektetési alapok iránt is nő a kereslet.

A növekedés másik lehetséges pillérének, a fogyasztásnak felpörgését nehezíti, hogy még mindig magasak a lakosság inflációs várakozásai. Az pedig a magyar költségvetésnek sem jó hír, hogy a fogyasztás jelentős része nem itthon realizálódik, mivel az emberek egyre többször vásárolnak az interneten külföldi kereskedőknél.

Fejlesztéspolitika

Magyarország fejlesztéspolitikája az elmúlt évtizedekben az uniós források felhasználására és a regionális különbségek mérséklésére összpontosított. Az ország számos területen jelentős eredményeket ért el, ugyanakkor a fejlesztéspolitika hatékonysága és eredményessége körül továbbra is komoly kérdések merülnek fel. Bár az ország egészének gazdasági növekedése 2004 és 2022 között meghaladta az EU átlagát (ugyan a 2004-ben csatlakozott országok növekedési ütemétől elmaradt), az ország területi egyenlőtlenségei az elmúlt időszakban nem csökkentek számottevően, sőt egyes területeken még tovább nőttek is. Budapest és a vidék közötti fejlettségi különbség növekedett, és ma már a nyugat-dunántúli régiók is egyre inkább elmaradnak a közép-magyarországi régió növekedési ütemétől. Az ország egyes részei - mint például a Közép-Dunántúli régió - ugyan gyorsabb növekedést mutattak, mint az országos átlag, még mindig jelentős kihívásokkal néznek szembe. Bár Magyarország számos hátrányos helyzetű járásba irányította a forrásokat, a fejlesztések gyakran nem voltak képesek érdemi változást hozni a helyi gazdaság és a közösségek életében. A felzárkózás helyett sok esetben a meglévő területi különbségek tovább erősödtek. Ez sok helyütt a kisebb települések és falvak elnéptelenedésével jár.

Az elmúlt évtizedekben jelentős beruházások történtek a gyorsforgalmi úthálózat bővítésére és a kötőpályás közlekedés fejlesztésére. Ugyanakkor az infrastruktúra-fejlesztési projektek hatékonysága és célirányossága körül is jelentős viták alakultak ki. E beruházások gyakran nem hozták meg a várt eredményeket, különösen a fenntarthatóság szempontjából. A közlekedési beruházások például jelentős környezeti terhelést jelentenek, miközben nem mindig szolgálják a hosszú távú gazdasági és társadalmi fenntarthatóságot.

A fejlesztéspolitikai döntéshozók számára a legnagyobb kihívás az, hogy miként lehet a különböző célkitűzéseket — mint a gazdasági növekedés, a társadalmi egyenlőség és a környezeti fenntarthatóság — összehangolni. Ehhez elengedhetetlen, hogy a fejlesztési források elosztását és felhasználását a helyi szükségletekhez igazítsák, és jobban támogassák a regionális különbségek csökkentését. Az államnak ehhez szorosabb együttműködést kell kialakítania az önkormányzatokkal, civil szervezetekkel és a magánszektorral annak érdekében, hogy a fejlesztési források felhasználása valóban ott történjék, ahol a legnagyobb szükség van rá. Ehhez nélkülözhetetlen egy hosszú távú stratégiai keretrendszer kidolgozása, amely figyelembe veszi az ország gazdasági, társadalmi és környezeti céljait.

Munkaerőpiac

A 2010-es évek elején elindított, munkahelyteremtésre fókuszáló gazdaságpolitika 2017-18-ra elérte célját, a munkanélküliség 4% körüli értékre csökkent, a munkaerőpiac feszessé vált. 2018 óta már

folyamatosan nő az üres álláshelyek száma: elsősorban a felsőfokú végzettségűek (orvos, tanár, mérnök) és a szakképesítés nélküliek iránt emelkedik a kereslet.

A munkaerőpiacra ható legfontosabb tényezők: a jelentős élők munkai igényes feldolgozóipari beruházások ösztönzése, a migráció (eljárás, elköltözés), demográfia, területi egyenlőtlenségek, korlátozott mobilitás.

Az eljárók számára viszonylag pontos becslésekkel rendelkezünk, mintegy 100 ezer olyan szakképzett munkaerőt tart a KSH nyilván, akik hazai lakóhellyel a környező országokban vállalnak munkát. Az elköltözők számára vonatkozóan a becslések nagy szórást mutatnak: 300 ezer és 800 ezer között ingadoznak. Ezek azok a szintén többnyire szakképzettséggel, felsőfokú végzettséggel rendelkező munkavállalók, akik véglegesen elhagyják az országot és egy részük esetleg csak nyugdíjasként tér haza. Félő, hogy megfelelő intézkedések hiányában ezek száma a jövőben inkább nőni fog. E két kategóriába tartozók mozgását az unióba való belépésünket követően megnyílt lehetőségek is segítik. A nyugdíjkorhatár emelése valamivel javította a munkaerőpiaci helyzetet, de ezt részben ellensúlyozta a Nők40 program. Jelentős a munkaerőhiány területi egyenlőtlensége is: az országon belüli mozgás elsősorban a lakhatási problémák miatt nehézkes, a munkaerő-tartalék így nem ott, és nem olyan minőségben áll rendelkezésre, ahol szükség lenne rá.

Részmegoldást jelenthet az országban meglévő, mintegy 300 ezer főre tehető munkaerőtartalék munkaerőpiacra történő visszavezetése: itt a legegyszerűbb a közel. 200 ezer fős munkanélküli – és sok esetben a mobilitási nehézségekkel küzdő – munkába állítása, segíthet – bár körülményesebb – az inaktívak visszavezetése a munkaerőpiacra, illetve a Nők40 program lehetőségeit kihasználó, még bőven munkaképes korú nők visszafoglalkoztatása. A mára már jelentősen lecsökkent számú közmunkás – egészségügyi, mentális stb. okok miatt – csak nagyon korlátozott tartalékot jelenthet.

A munkaerőpiac regionális egyenlőtlenségeit részben az iparpolitika (oda telepíteni a munkahelyeket, ahol a munkaerő rendelkezésre áll), részben a lakhatási feltételek javítása (szolgálati lakások, munkásszállók, bérlakások, esetleg a létesülő beruházásokhoz kapcsolódóan a beruházók által építendő munkáslakások) segíthetik.

A hazai népesség átlagos egészségügyi állapota miatt az effektív nyugdíjkorhatár további emelése már nem jelenthet érdemi javulást.

A munkaerőpiac regionális egyenlőtlenségeit részben az iparpolitika (oda telepíteni a munkahelyeket, ahol a munkaerő rendelkezésre áll), részben a lakhatási feltételek javítása (szolgálati lakások, munkásszállók, bérlakások, esetleg a beruházók által építendő lakások) segíthetik.

Mіндеzen intézkedések enyhíthetik a munkaerőpiac feszességét, és elvezethetnek a versenyző kapitalizmusban természetesnek tartott munkanélküliség felé azzal, hogy a fennmaradó munkaerőt importból

kell pótolni. Jelenleg mintegy 95.000 vendégmunkás dolgozik Magyarországon, ami a munkaerőpiac rugalmasságát növeli.

Versenyképesség, innováció

A versenyképesség alapvető kérdése, hogy mennyire innovatív egy gazdaság. A környezetünkben elképesztő gyors változások zajlanak, és ezeket a folyamatokat egy stabil, változatlan állapotból nem lehet jól kezelni. A szervezeteknek alkalmazkodniuk kell, ami magában hordozza az innovációt is.

Magyarország az EU-s csatlakozást követően szerepelt először az "Innovation Scoreboard" ranglistáján, ahol a mért 25 ország közül a 15. helyet érte el és nagyobb esély látszott a magyar gazdaság gyors felzárkózására, mint Csehország, vagy Lengyelország esetében.

Lassú haladást figyelhetünk meg azonban az innovációban: 2017-ről 2024-re, mindössze 8,7 százalékpontot léptünk előre, míg ugyanebben az időszakban a cseh előrelépés 15,6, a lengyel pedig 13 százalékpont volt. Így Magyarország a ranglistán 27 ország közül 2024-ben már csak a 21. helyet foglalja el, és az innovációs indexünk értéke csupán az EU-s átlag 70,5 százalékát éri el. A magyar gazdaság főként a humán területen van lemaradva, itt csak a 25. helyet sikerült megszereznünk. A rangsor kialakításánál főként a felsőfokú végzettségűek arányát, és a PISA-tesztek eredményét veszik számba. Ugyanezen a helyen végeztünk az intellektuális tőke, valamint az innovatív cégek arányának területén is. Ugyanakkor az olyan nem-innovátor cégek aránya, amelyekben van innovációs potenciál a második legmagasabb az EU-ban, 39,6 százalékkal. Nem alakul kedvezően a nemzeti úton tett hazai szabadalmi bejelentések számának alakulása sem: a csatlakozáskori 700–750-es érték 2023-ra nagyjából megfeleződött. A K+F tevékenységre történő, a GDP 1,4%-át kitevő teljes ráfordítás célzott módon történő növelése tehát mindenképpen indokolt (az USA-ban ez az érték a GDP 3%-a).

Oktatás

A közoktatásban a pedagógushiány még mindig nyomasztó, a pedagógusképzésre jelentkezők aránya a legutóbbi időkhöz (a pedagógus-bérrendezés megkezdéséig) folyamatosan csökkent, a végzettek egy része más pályát választott. Az üres pedagógus álláshelyek száma 4 ezer, de ha ehhez hozzávesszük a visszafoglalkoztatott nyugdíjas pedagógusokat, akkor ez az érték már 16 ezerre emelkedik. A nyugdíjas pedagógusok újbóli munkába állása pedig csak átmenetileg és bizonyos határok között segíthet, hiszen többségük már nem rendelkezik egyes olyan kompetenciákkal (pl. informatika, digitalizáció), amik ma

már az oktatásban nélkülözhetetlenek. Magas – az EU-n belül a negyedik legmagasabb - a korai iskola-elhagyók aránya és a PISA tesztek is a régiós országokhoz képesti leszakadásunkat mutatják.

A felsőoktatás 63 intézményében mintegy 300 ezer hallgató tanul, részben a közoktatásnál említett problémák, részben a felvételi rendszer sajátosságai miatt sokuknál hiányzanak azok a kompetenciák, amiket a középiskolában kellett volna megszerezniük, a lemorzsolódási ráta alacsonyan tartására való törekvés miatt pedig olyan hallgatók is diplomához juthatnak, akik felsőoktatási képzése igen kevésbé hatékony. Magyarországon a felsőoktatásra a GDP-nek csak mintegy 0,78%-a jut, míg pl. az ázsiai „kistigriseknél”, az USA-ban vagy Kínában ez az arány eléri a 3% körüli értéket. Az oktatói kar előregedése a felsőoktatásban is tetten érhető – a bérek itt sem ösztönzik a végzett diplomásokat az oktatói pályán való elhelyezkedésre.

A felsőoktatásban – csakúgy, mint a közoktatásban – nagyok a regionális különbségek, a hallgatók 50%-a a budapesti felsőoktatási intézményekben tanul, bár vannak jó vidéki egyetemünk is, melyek versenyképességének fejlesztése is figyelmet érdemel.

Az oktatás keretében szükséges az innovatív gondolkodásra és a vállalkozásra való készségre történő nevelés fejlesztése, hogy az oktatás különböző szintjeiről kikerülő, arra alkalmas fiatalok a vállalkozói szektorban történő tapasztalatszerzést követően merjenek saját innovatív és termelékeny vállalkozásokba fogni.

Pénzügyi tudatosság

Egyre több ország ismeri fel, hogy a pénzügyi műveltség a fontos alapkompentenciák közé tartozik. A pénzügyi ismeretek elsajátítása terén Magyarország az OECD-országok átlagát teljesíti, ám ez nem jelenti azt, hogy elégedetten dőlhetünk hátra. A megfontolt döntésekhez tájékozottság, megfelelő magatartás és attitűd is szükséges – e három komponens alkotja a pénzügyi műveltséget.

Az elmúlt években bekövetkezett válságok, a technika fejlődésével felgyorsuló pénzügyi visszaélések bizalmatlanságot hoztak magukkal s e bizalmatlanságot a pénzügyi tudatosság növelésével lehet mérsékelni. A megfelelő pénzügyi műveltség emellett elengedhetetlen feltétele egy ország versenyképességének.

A pénzügyi szféra fontos feladata, hogy a kialakult digitális zűrzavarban, az internetes csalások elszaporodása és a mesterséges intelligencia megjelenése idején a bizalmat visszaállítsa, elsősorban a fizetési tranzakciók, applikációk terén (a kiber-bűncselekményekkel tavaly 23 milliárd forintot vettek el a magyar családoktól). A digitális kihívásokra adott megfelelő válasz fontos társadalmi feladatot jelent.

A pénzügyi műveltséggel kapcsolatban megjelent hazai és nemzetközi felmérések azt mutatják, hogy a magyar diákok a pénzügyi elméleti tudás terén jobban teljesítenek, mint a gyakorlatban, ahol más viselkedésminták kerülnek előtérbe.

A pénzügyi műveltséget immár az Állampolgári ismeretek tantárgy keretén belül is tanulják a 8. és a 12.évfolyamos diákok. Elhangzott, hogy Magyarország e tekintetben nemzetközi viszonylatban jól teljesít, hiszen sok országban még nem képezik az iskolai tananyag részét a gyakorlatias pénzügyek.

A pénzügyi tudatosság oktatása, a tudatoságra való nevelés nemcsak az iskolák feladata, nem csak az iskolákban és az idősebb korosztálynál, hanem a hazai kis és középvállalkozások körében is nagy szükség van a digitális oktatásra.

A kkv-k esetében a mesterséges intelligencia lökést adott a digitális érettség és a digitális stratégia terén a ChatGPT például ma a legkeresettebb oldalak egyike, s noha nagyon érdeklő a téma a vállalatokat, sokuk számára még nem tiszta, mire is tudják használni.

Élelmiszeripar

A 2022–23-as kiugróan magas inflációhoz az üzemanyagár-emelkedés mellett az élelmiszerárak növekedése járult hozzá, így érdemes az élelmiszeripart részletesebben is megvizsgálni. Az élelmiszerárak esetében nemcsak a fogyasztói és az ipari termelői árak emelkedése volt érdemben magasabb a régiós átlagnál, hanem a mezőgazdasági termelői árak (34,5 vs. 47,2 százalék) és a mezőgazdasági inputok ára (34 vs. 49,8 százalék, elsősorban a műtrágya árának nagyobb hazai emelkedése miatt) is jobban nőtt itthon 2022-ben. A Kormány a magas élelmiszerárakra árstopok, később kötelező akciózás bevezetésével reagált. Az árstopok és a kötelező akciózás azonban csak átmeneti részsikereket hoztak. A jelentős áruválasztékkal rendelkező kiskereskedők az intézkedések miatti veszteségeik jelentős részét még „lenyelték”, 2023-ban azonban már szétterítették az árukészlet más elemeire, az erre nem képes, szűkebb választékkal rendelkező kis üzletek (hasonlóképpen az üzemanyag árstop bevezetésekor a kisebb magánkutakhoz) bezárni kényszerültek. Az árstopok, kötelező akciók tehát nem, vagy csak minimális mértékben fékeztek az inflációt. Az intézkedések kivezetését követően a korábban rögzített árak azonnal jelentősen megemelkedtek, egyben lehetőséget teremtettek a kiskereskedők számára a saját márkás termékek pozicionálására: az intézkedések kivezetését követően például a liszt ára a gyártói termékek esetében 100%-kal, a sajátmárkás termékek esetében ennek kb. harmadával emelkedtek. Hasonló, de kisebb arányú folyamat játszódott le a 2,8%-os tej esetében is (39% és 25%). Az olyan ársapkás termékeknél, ahol potenciális importra volt lehetőség (például sertéshús), ugrásszerűen megnőtt az import, sok esetben a minőség rovására megjelentek a gyengébb minőségű termékek.

Az élelmiszeriparban a költségelemek többsége (alapanyag, energia és munkaerő) nem tér el jelentősen a régiós versenytársainkétól, ugyanakkor hazánkban többletköltséget jelentenek az ágazatot terhelő – az Unióban legmagasabb – elvonások/költségek (áfa, NETA, EPR, Kiberbiztonsági Felügyeleti Díj, eHAACP). Az inflációs hatásokat emeli, hogy a költségeket az élelmiszeripari vállalatoknak az Unió második legalacsonyabb termelékenységével szemben kell kitermelniük, ami csak magasabb árak mellett lehetséges.

Az okok között persze, tagadhatatlanul ott szerepel több olyan tényező is, ami az ágazat terhei mellett rontja a jövedelmezőséget. A rendszerváltást követő privatizációs folyamat során eladásra kerültek az ismert és kedvelt hazai márkák, és újak kifejlesztése idő és költségigényes. Az élelmiszeriparban elmaradt a konszolidáció sok kicsi, nem mérethatékony cég versenyzik ugyanazon vagy hasonló termékekkel a hazai piacon. Jelentős versenyhátrányt jelent az is, hogy az élelmiszeripari vállalkozások jelentős része alacsony feldolgozottság mellett értékesíti a termékeit. Exportálni csak az élelmiszeripari vállalkozások 5%-a képes. Gondot jelent továbbá a sok kis cég támogatására „elszórt” források nem átgondolt felhasználása: a magas támogatásintenzitás a vállalkozások kockázatérzékenységét csökkenti, sok esetben mennek bele nem megfelelő üzemméretű, „vágy alapú” irracionális befektetésekké, esetenként csak a veszteséges tevékenységek leplezésére.

Helyes tehát az Agrárminisztérium célzott támogatáspolitikája, miszerint elsősorban a teljes feldolgozottságot célzó, illetve a „Maradék nélkül” program megvalósulását (az élelmiszerhulladék mennyiségének minimálását) támogató vállalkozások részesüljenek támogatásban, azaz a nemzetközi piacon is versenyképes nemzeti bajnokokat, amivel a vidék megtartó erejét is növelni lehet.